

Nieuw inzicht, wat is blijvend?

Wat een lezing. Wat ging er door u heen? Ik zal het niet persoonlijk aan u vragen, maar gaat u eens na: Kon u uw aandacht bij de lezing houden, kon u het volgen, sprak de lezing u aan, had u al een idee over de lezing of over Paulus voor u de tekst hoorde? Ik vermoed dat er verschillenden onder u zijn die zich afvragen waarom wij deze teksten zouden lezen, laat staan in een viering.

Ikzelf vind de tekst van vandaag en teksten van Paulus in het algemeen lastig. Een lezing uit Paulus brieven wekt bij mij bevreemding. Ik vind de zinnen die Paulus schrijft ingewikkeld en snap meestal de samenhang niet. De toon van Paulus ervaar ik als stellig en betweterig. De onderwerpen die Paulus bespreekt doen mij denken aan een dogmatische manier van geloven. En toch vandaag deze lezing.

De reden dat ik ermee heb ingestemd om vandaag over deze lezing te spreken is een soort koppigheid. Ik wil iets met die Paulus die het christendom zo heeft gestempeld en die ik niet kan negeren omdat hij in ons westerse christendom alom tegenwoordig is. Ik wil iets met die weerbarstige teksten die zoveel betekenissen hebben gekregen en die ook mijn opvattingen over geloven, over God en over het leven hebben beïnvloed. Desnoods wil ik het met Paulus oneens zijn, maar dan wel doordacht. Misschien dat ik zelfs hoop dat ik ondanks, of misschien juist door mijn moeite heen iets ontdek wat mij opent en het leven nieuw laat beschouwen.

Maar daarvoor moet ik wel proberen voorbij mijn vooringenomenheid te komen, misschien zelfs voorbij 20 eeuwen interpretatie. Daarom heb ik geprobeerd Paulus beter te begrijpen en te plaatsen in zijn tijd. Ik moet u zeggen dat dat mij al veel heeft geholpen om Paulus milder te beschouwen. Ik heb veel ontdekt over zijn stijl en zijn opvattingen. Zo blijken zijn toon en de redeneertrant geen irritant trekje van Paulus, maar passen ze bij de rondtrekkende filosofen van zijn tijd.

Zijn kromme redeneringen aan de hand van Bijbelcitaten blijken te voldoen aan de exegeseregels van Hillel en andere Joodse Torahuitleggers. Paulus misbruikt maar niet lukraak elke tekst die in zijn straatje past, maar hij probeert zorgvuldig en ambachtelijk zijn visie te onderbouwen en anderen hiervan te overtuigen. Ook de opvattingen van Paulus blijken in zijn tijd minder vreemd. In een samenleving waar iedere bedrijfsborrel samenging met een offerritueel is het idee van de kruisdood van Jezus als een ultiem offer minder vreemd en verwerpelijk dan wij ons nu kunnen voorstellen. En het idee van een lijdende rechtvaardige die opstaat uit de dood blijkt in de eerste eeuw voor Joodse hoorders een bekend thema. En het geloof van Paulus dat hij leefde in een eindtijd met een ophanden zijnde dag der wrake was een wijdverspreide visie.

Paulus stijl en opvattingen zijn minder vervreemdend binnen het denkraam van de eerste eeuw. Blijkbaar komt een deel van mijn moeite voort uit de culturele en historische afstand en lost enig begrip van zijn tijd al veel op. Maar een ander deel blijft. Dat komt denk ik door het gewicht dat Paulus door de eeuwen heeft gekregen. Waar velen door de eeuwen heen zich bevrijd voelden door de woorden van Paulus denk ik nu weleens dat wij bevrijd moeten worden van Paulus, of althans van een te smalle of te stellige lezing. Misschien moeten wij weer leren de menselijke kant van de brieven te horen.

Wat mij getroffen heeft bij het lezen van Paulus is zijn overtuiging dat hij iets nieuws op het spoor is. Iets dat hem ertoe beweegt om alles waarvan hij tot dan overtuigd is te heroverwegen. Dan zie ik Paulus als een mens die met hart en ziel zoekt. Die in zijn brieven in gesprek, misschien niet eens in de eerste plaats met de mensen aan wie hij de brief schrijft, maar meer nog met zichzelf en met zijn eigen traditie, zoekend en

wegend. Zijn nieuwe ontdekking heeft hem zo ontwricht dat zijn bestaan in een nieuw licht is komen te staan. Vaste overtuigingen en zekerheden zijn omgevallen en hij moet zichzelf opnieuw uitvinden.

Als ik zo luister herken ik iets van mijn eigen zoektocht. In gesprek met de traditie die mij vormde en zoekend naar zekerheden. Ik voel weer iets van de twijfel en de ontwrichting die mij soms kan overvallen: wie ben ik, wat is belangrijk voor mij, wat is de kern van mijn bestaan en hoe ben ik verbonden met de mensen om mij heen?

Ik weet niet of u zo'n gevoel van ontwrichting kent. Misschien is ontwrichting wat sterk uitgedrukt.. Misschien is het onrust, onzekerheid die zo nu en dan de kop op steekt. Bijvoorbeeld bij keerpunten. Soms verwacht: overgangsmomenten, je ging uit huis, je veranderde van baan, je ging met pensioen; soms minder verwacht: er kwam iemand in je leven, er overkwam je iets; soms misschien veranderingen die sluipenderwijs gingen: ineens ontdek "ik ben niet meer wie ik was, ik vind niet meer wat ik vond".

De wereld heeft dan niet meer de betekenis en samenhang die ze had. Je herkent jezelf niet meer en voelt je een vreemde tussen mensen die vertrouwd waren.

Misschien is zo'n zoeken naar 'wie ben ik', in relatie met mijzelf, anderen, de wereld, zelfs typerend voor ons bestaan. Zoekend naar wegen in een wereld waarin zekerheden nooit onwrikbaar zijn, waar je steeds dingen achter je moet laten, levend met de vraag "wie ben ik, wat is de essentie, de bron waaruit, waartoe ik leef".

Overtuigingen kunnen wankelen en kunnen omvallen. In die ruimte tussen brokstukken zoeken mensen houvast, een basis van vertrouwen. Door alle redeneringen van Paulus heen lees ik iets van die crisis, van het verlangen naar houvast en veiligheid. Zittend tussen de brokstukken vindt Paulus dan de aartsvader Abraham. Voor Paulus was Abraham op dat moment misschien wel net zo'n weerbarstig persoon als Paulus nu voor ons kan zijn. Abraham gold namelijk als de rechtvaardige-bij-uitstek, dé stamvader van de besnedenen, de vleeswording van de religie waar Paulus zelf min of meer vanaf was gevallen. Worstelend met zichzelf en zijn traditie herkent Paulus in Abraham een lotgenoot. Abraham die niet terug kon vallen op wetten en rituelen, maar enkel leefde vanuit vertrouwen op een belofte.

Net als Abraham grijpt Paulus zich vast aan een belofte, bouwt hij zijn leven op vertrouwen. Paulus ontdekt wat velen voor en na hem hebben ontdekt, dat de kern van ons bestaan niet te vinden is in een bouwwerk van zekerheden, niet in het vasthouden aan de juiste tradities, meningen of gebruiken. Juist wanneer wij toegeven dat in al onze stelligheid wij toch ook met lege handen staan, wanneer wij onze zekerheden loslaten, kan er iets oplichten van de essentie van ons bestaan, van nieuw geloof. Dit hoor ik ook in een gedicht van Reve: *Eigenlijk geloof ik niets, en twijfel ik aan alles, zelfs aan U. Maar soms wanneer ik denk dat gij waarachtig leeft, dan denk ik dat gij liefde zijt, en eenzaam, en dat, in zelfde wanhoop, Gij mij zoekt zoals ik U.*

Dat inzicht van vertrouwen zonder weten, van hoop tegen alle hoop in herken ik bij Paulus. Paulus beschrijft dat in de woorden en beelden van zijn tijd voor ons soms moeilijk te vatten of aanstootgevend. Of soms misschien met meer betekenis dan ik op dit moment met mijn perspectief kan doorgronden. Voor Paulus heeft dat te maken met 'Jezus de Heer, opgewekt uit de doden'. En ja, ook voor mij heeft dat te maken met opstaan, uit vertwijfeling en dood, met leven open en ontvankelijk, vertrouwend op het Leven, op de Levende zelf. Moge het zo zijn.

Lezing: (een selectie uit) Romeinen 4.

Alle Jonkman

(bron o.a.: Bert Jan Lietaert Peerbolte, *Paulus en de Rest, Van farizeeër tot profeet van Jezus*, Zoetermeer 2010)